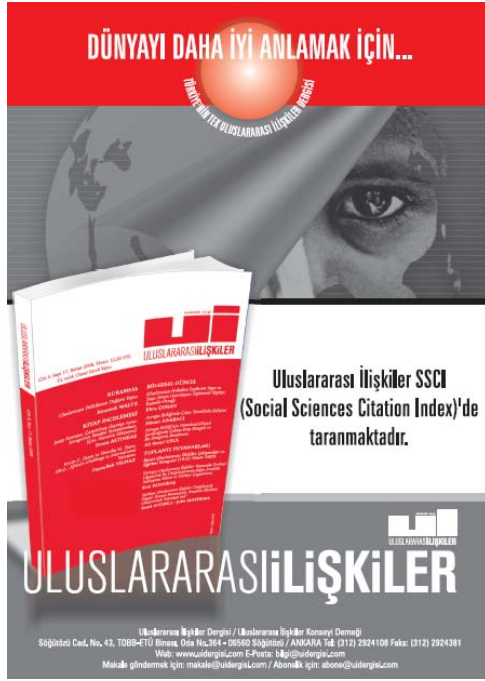

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm

Çınar Özen

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Bu makaleye atıf için: Özen, Çınar, “Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 8 (Kış 2005-2006), s. 3-31.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Neogramşiyani Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm

Çınar ÖZEN *

ÖZET

Finans endüstrisinin globalleşmesi olgusu 1980'li yıllardan itibaren uluslararası siyasal ekonomi literatüründe yoğun olarak tartışılmaktadır. Finansal globalleşme olarak adlandıracağımız bu olgu 19. yy. son çeyreğinde Büyük Britanya ekonomisine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın temel amacı 19. yy. son çeyreğinde Londra merkezli ortaya çıkan bu finansal globalleşmenin Neogramşiyani bir perspektifle sunulmasıdır. Bu amaca yönelik olarak, hegemonya teorileri düzen merkezli hegemonya teorileri ve güç merkezli hegemonya teorileri şeklinde iki başlık altında toplanacaktır. Güç için hegemonya teorileri çerçevesinde Neogramşiyani Hegemonya Teorisi'ne ayrı bir yer ayrılmıştır. Sonuç olarak söz konusu çalışma hegemonya teorilerini öncelikle düzen merkezli ve güç merkezli olarak ikili bir tasnife tabi tuttuktan sonra, Neogramşiyani Hegemonya Teorisi çerçevesinde finans sektörünün globalleşme sürecini, dünya hâkimiyet mücadelesi içinde rolü kapsamında açıklamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neogramşiyani Hegemonya Teorisi, Global Finans, Sermaye Birikimi, Dünya Düzeni, Altın Standardı

Power and Global Finance in the Framework of Neo-Gramscian Hegemony: The Great Transformation in Pax Britannica

ABSTRACT

The concept of financial globalization has been extensively debated in the international political economy literature since the 1980's. In fact financial globalization appeared in relation to the economy of Great Britain in the last quarter of the 19th century. In its essence, this research aims to present the fact of London centered financial globalization which appeared in the last quarter of the 19th century with a Neo-Gramscian theoretical perspective. The study summarizes hegemony theories under the two the main headings of order-centered hegemony theories and power-centered hegemony theories. Within the framework of power-centered hegemony theories, a separate category has been given to the Neo-Gramscian theory of hegemony. In conclusion, this study aims to explain the evolution of financial sector globalization within the framework of the Neo-Gramscian theory of hegemony and its relation to the struggle for world dominance.

Keywords: Neo-Gramscian Theory of Hegemony, Global Finance, Capital Accumulation, World Order, Gold Standard

* Doç.Dr.Çınar ÖZEN, Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Hegemonya kavramı uluslararası ilişkilerin anlaşılmasında çok önemli bir katkı sağlayabilir. Öte yandan hegemonya başlığı ve olgusu etrafında geliştirilen çok sayıda teorik açıklama, bu kavramın açıklama gücünü zayıflatmaktadır. Bu teoriler gerçekte farklı hedeflere yönelmiş araştırmaların sonucunda ortaya atılmışlardır. Bu teorilerin açıklamaya çalıştığı olgular ve ileri sürdükleri sonuçlar da çok farklı nitelikler taşımaktadır. Bu açıdan hegemonya kavramını temel alan bir çalışma yapmadan önce hegemonya teorilerini tasnif etmek ve yapılacak çalışmada hegemonya ile neyin kastedildiğini açıklamak bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu çalışmada ana tartışma konusu 19. yy. son çeyreğinde gelişen Londra merkezli finans endüstrisinin globalleşmesi olgusunu Neogramşiyen hegemonya yaklaşımı çerçevesinde ele almaktır. Çalışmada öncelikle hegemonya teorileri genel olarak tasnif edilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede Neogramşiyen hegemonya yaklaşımı temel alınacak ve Neogramşiyen hegemonya yaklaşımında global finans olgusunun siyasi hedefleri açıklanmaya çalışılacaktır.

Gramsci'nin tanımları ve analizinden yola çıkan Neogramşiyen hegemonya yaklaşımı, uluslararası ilişkilerin sistemsel dinamiklerine yönelmiş bir teoridir. Bu açıdan Neogramşiyen Hegemonya Teorisi, Gramsci'nin hegemonya ile ilgili öne sürdüğü görüşler anlamına gelmemektedir. Gramsci'nin analizleri ile yakından ilintili olmakla birlikte Neogramşiyen Hegemonya Teorisi, bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak başka yazarlar tarafından geliştirilmiş ve ileri sürülmüştür. Neogramşiyen uluslararası ilişkiler teorisinin gelişmesinde çok önemli bir katkıya sahip olan Robert Cox da, bu bağlamda ünlü makalesi "*Gramsci, Hegemony and International Relations*"ın hemen başında, Gramsci'nin hegemonya konusunda yaptığı çok önemli analizleri uluslararası ilişkiler alanına uygulamamış olmasını büyük bir hayretle karşıladığını belirtmektedir.¹

Neogramşiyen Hegemonya Teorisinin finansal globalleşme olgusunun siyasal hedefleri konusunda ileri sürdüğü temel varsayımların incelenmesinde 19. yy. özellikle son çeyreğinde İngiltere'de ortaya çıkan uluslararası finansal gelişmeler tarihsel gözlem alanı olarak seçilmiştir. Pax Britannica olarak adlandırılan Büyük Britanya merkezli dünya düzeninde yaşanan dönüşümün esasları tarihsel bir gözlem alanı olarak ele alınmıştır. Bu dönüşüm bir yandan ticaret ve koloni siyaseti ile doğrudan ilgilidir. Öte yandan bu dönüşümün ortaya çıkardığı finansal bir oluşum da söz konusudur. Burada çalışmanın amaçları doğrultusunda ticari dönüşüm inceleme alanımıza dâhil

¹ Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: an Essay in Method", *Millenium: Journal of International Studies*, Cilt 12, No 2, 1983, s. 162.

edilmeyecektir. Buna karşılık Büyük Britanya'nın ekonomik ve siyasal anlamda geliştirdiği dünya düzeni içinde finansın konumu ve bu alanda yaşanan değişim gözlemlenecektir. Çalışmanın tarihsel gözlem alanı ile ilgili bölümünde temel bir zorlukla karşılaşmıştır. Bu zorluk, finansal globalleşmenin söz konusu tarihsel dönemle ilgili olarak ölçülmesi konusunda ortaya çıkmıştır. Çalışma ölçüm konusunda karşılaştığı zorluğu, bu tarihsel dönemin Londra merkezli finansal endüstrisinin kontrolünde geliştirilen ve işletilen Altın Standardı mekanizmasının finansal ve siyasal/ekonomik özellikleri ile sonuçlarını öne çıkartarak aşmaya çalışmıştır. Bu seçimin yapılmasında Altın Standardı'nın bu dönemdeki özelliklerinin Neogramşiyen hegemonya yaklaşımının temel önermelerini teorik olarak doğrular nitelikte olduğu algılaması önemli rol oynamıştır. Ayrıca uluslararası ilişkiler alanına katkı yapmayı hedefleyen çalışma esas inceleme konusu olarak Neogramşiyen hegemonya yaklaşımında finans endüstrisi ve siyasal güç ilişkisine ağırlık vermiştir.

Hiyerarşik Bir Düzen Olarak Hegemonya

Hegemonya kavramı çevresinde farklı teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımların çıkış noktasında niçin hegemonya ve hegemon devletin amacı nedir soruları yer alır. Söz konusu teorilerin yöneldikleri açıklamalar ve ulaştıkları sonuçlar birbirinden oldukça farklıdır. Bu teorilerin ortak paydası hegemonya ve hegemon anlayışıdır, ancak hegemon ve hegemonyaya açıklamalarında yükledikleri fonksiyon tamamen farklıdır.

Hegemonyaya dayalı teoriler, hegemonik düzeni tanımlarken, bunun rızai ama hiyerarşik bir uluslararası düzen olduğu konusunda birleşmişlerdir. Bu hiyerarşinin en tepesinde hegemon yer alır. Hegemon, hiyerarşinin alt sıralarında yer alan diğer devletlere karşı "kaba güç" ve "ikna" olmak üzere iki önemli araçla yaklaşır. Hegemonyanın rızai olma niteliğinden ötürü hegemonun daha çok ikna yöntemine dayanması beklenir. Literatürde hegemonya açıklanırken, "imparatorluk" (*empire*) olgusu ile de karşılaştırılmaktadır.² Bu bağlamda imparatorluk, rızai unsuru çok zayıf olan ve kaba güce daha çok dayanan bir dünya düzeni olarak sunulmakta³ ve bu şekilde

² Robert Keohane, "The United States and the Postwar Order: Empire or Hegemony?", *Journal of Peace Research*, Cilt 28, No 4, 1991, s. 437-438; Michael E. Cox, "The Empire's Back in Town: Or America's Imperial Temptation-Again", *Millenium: Journal of International Studies*, Cilt 32, No 1, 2003, s. 23; Michael E. Cox, "Empire by Denial? Debating US Power", *Security Dialogue*, Cilt 35, No 2, Haziran 2004, s. 229-230.

³ Ikenberry'e göre imparatorluk ve emperyal düzen, hiyerarşik dünya düzenleri içinde en uça yer alanıdır. Emperyal düzende zayıf birimlerin (*weaker units*) egemenliği çok sınırlıdır

hegemonyanın hegemon dışındaki devletlerce de kabul edilen meşru bir düzen olma iddiası ön plana çıkarılmaktadır. Bu şekilde hegemonun, sistemin diğer devletleri tarafından benimsenen bir fonksiyonu olduğu ve bu fonksiyonun sistemin iyi işleyişi için yerine getirildiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Hegemonyanın rızai bir düzen olması ve ikna yönteminin esas olması, hegemonyanın zorlama ve kaba güç kullanılmadan kurulduğu anlamına da gelmez. Hegemonun mutlak üstünlüğüne bağlı olarak kurulan hegemonya bir kez kurulduktan sonra, hegemon kaba güç ve zorlama araçlarını havuç-sopa dengesi içinde caydırıcı bir unsur olarak elde bulundurmaya tercih eder. Hegemon, sürekli zora dayanan bir düzenin ekonomik ve siyasi olarak sürdürülebilir bir düzen olmadığını farkındadır.

İki Farklı Hegemon ve Hegemonya Anlayışı

Hegemonya teorilerinin mutabık oldukları söz konusu teorik önermelerden sonra farklılaşmanın ortaya çıktığı soruya geçebiliriz. Hegemon ve hegemonya neyi amaçlar? Bu soruya verilen cevaplara göre Hegemonya teorilerini iki ana başlıkta toplayabiliriz. Bunlardan ilki "Düzen için Hegemonya", ikincisi ise "Güç için Hegemonya"dır.

Düzen için Hegemonya Anlayışı

Düzene dayanan hegemonya görüşünü savunan yaklaşımlar uluslararası sistemin anarşik yapısını ön plana çıkarırlar. Bu anarşik yapı içinde kural koyucu ve düzenleyici bir siyasal merkez olmadan uluslararası sistem istikrara kavuşamaz. Uluslararası alanda yoğun ekonomik faaliyetlerin yürütülebilmesi için bir siyasal gücün varlığı şarttır. Bu merkezi siyasal güç, uluslararası sistemin çeşitli konularını koyduğu kurallarla düzenleyecek ve bu kuralların işleyişini gözetecektir. Söz konusu merkezi siyasal güç ve onun koyduğu kurallara, kural tanımaz devletlerin (*free riders*) varlığı nedeniyle ihtiyaç vardır. Uluslararası sistemin genel anarşik yapısından faydalanmaya çalışacak kural tanımaz devletler, diğer devletlerin kurallara uyması koşullarını ortadan kaldırır. Bu tür bir ortamda ekonomik faaliyetlerin gelişmesi beklenemez. Bu nedenle hegemon, kural tanımaz bencil devletlere karşı tek güvencedir. Gilpin bu olguyu, "Açık bir dünya ekonomik düzeni kural tanımaz devletlerin tehdidi altındadır" şeklinde ifade etmiştir. Bu

ve üzerlerindeki kontrol zor kullanma esasına dayanan bir hüküm sürme şeklinde ortaya çıkar. Buna karşılık hegemonik düzenlerde hiyerarşik olmakla birlikte zayıf ve ikincil devletler (*secondary*) egemendir ve kontrol mekanizmaları daha zayıf ve daha gayriresmidir. G. John Ikenberry, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*, Princeton University Press, Princeton, 2001, s. 27.

devletler Gilpin'e göre, sistemin "kolektif malı" (*collective goods*) olarak adlandırılan bu sistemik ortak yarar mekanizmalarından, bu mekanizmaları istismar ederek faydalanırken, bu mekanizmaların iyi işleyişi için üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmekten kaçınmaktadırlar.⁴ Hegemon, liberal dünya ekonomik düzeninin iyi işleyişi için, kural tanımaz devletlerin istismarına karşı sistemi koruyacaktır.

Realizmin temel varsayımlarından yola çıkan bu hegemonya anlayışı, Neorealist sistem anlayışı ile bütünleşmiştir. "Düzen için hegemonya" anlayışının oluşumunda Waltz'un uluslararası sistemin anarşik yapısıyla ilgili açıklamaları⁵ ile Gilpin'in bu yapı içindeki güç dağılımı, büyük devletlerarası rekabet ve dünya düzeni ilişkisi üzerine gözlemleri çok etkili olmuştur.⁶ Söz konusu Neorealist sistem anlayışı ve dünya düzeni yaklaşımı çerçevesinde Kindleberger "1929 Büyük Buhranı"nu incelediği *The World in Depression* başlıklı kitabında "Hegemonik İstikrar Teorisi"ni ileri sürmüştür. Hegemonik İstikrar Teorisi, hegemonya teorileri arasında "düzen için hegemonya" anlayışını en iyi temsil eden teoridir.

Kindleberger'a göre 1929 buhranı, iki savaş arası dönemde uluslararası ekonomik alanı düzenleyen bir hegemon olmadığı için ortaya çıkmıştır. Hegemonun kuralları ve zorlayıcılığı olmayan bu dönem, devletleri ekonomik milliyetçiliğe teşvik etmiştir. Ekonomik milliyetçilik siyasal milliyetçilik olarak da sistemde yayılmış ve Birinci Dünya Savaşı'na giden koşullar doğmuştur. Dolayısıyla Kindleberger, hegemonun uluslararası sistemde oynadığı rolün istikrar için kaçınılmazlığını vurgulamıştır. Hegemonun oynadığı yapıcı rolün ortadan kalkması ile uluslararası ekonomik düzenin nasıl dağıldığını açıklayan Kindleberger, hegemonun düzenleyici rolü ile "ekonomik ve siyasal istikrar" arasındaki doğrudan ilişkiyi vurgulamıştır.⁷ Kindleberger ve Hegemonik İstikrar Teorisinin, hegemonyanın amacı konusunda verdiği cevap, uluslararası sistemde devletler barış ve istikrar için bir hegemonu ihtiyaç duyarlar şeklindedir. Bu açıdan hegemonun rolü, sağladığı kamusal fayda nedeniyle "herkesin" kabul ettiği bir roldür. Hegemon, söz konusu kamusal işlevi yerine getirerek uluslararası sistemin işleyişi için şart olan kamusal düzenin korunmasına önemli bir

⁴ Robert Gilpin, *The International Political Economy of International Relations*, Princeton Univ. Press, New Jersey, 1987, s. 74.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, 1979.

⁶ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York, 1981, s. 25-29.

⁷ Charles Kindleberger, *The World in Depression 1929-39*, University of California Press, Berkeley, 1973, s. 291-308.

katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla hegemonyanın rızai olması doğası gereğidir.

Hegemonik İstikrar Teorisi, Realist bir geleneğe dayanmasına paralel olarak, Hobbezyen düzen anlayışından oldukça etkilenmiştir. Thomas Hobbes'a göre insanlar bencildir ve "düzen yaratıcı bir gücün" eksikliği durumunda savaş kaçınılmazdır. Bu nedenle egemen bireyler, siyasal bir merkezi otorite yaratmak için siyasal iradelerini birleştirmek durumundadırlar ve bu şekilde *Leviathan* ya da egemen siyasal merkezi otorite doğacaktır. Görüldüğü gibi Hegemonik istikrar teorisinin önkabulleri ile Hobbes'un açıklamaları arasında büyük bir benzerlik vardır. Hobbes'un *Leviathan'ı*, Hegemonik İstikrar Teorisi içinde, hegemonia dönüşmüştür.⁸

Kindleberger'un açtığı yoldan, ancak farklı bir şekilde ilerleyen bir başka yaklaşım, "Rejim Teorisi" dir. Rejim Teorisi de, düzen koyucuya duyulan ihtiyaç tespitinden hareket etmektedir. Devletlerarası işbirliğinin gelişebilmesi için bir düzen koyucuya ihtiyaç olduğu ön kabulü Rejim teorisinde de mevcuttur. Dolayısıyla, Rejim Teorisinin de, "düzen için hegemonya" başlığı altında değerlendirilmesi gerekir.

Rejim Teorisi, Hegemonik istikrar teorisine iki şekilde farklılaşır. Bunlardan ilki Rejim Teorisinin liberal bir geleneğe dayanmasından kaynaklanır. Söz konusu liberal gelenek siyasal anlamda John Locke'un fikirlerinden oldukça etkilenmiştir. Locke'a göre egemen siyasal merkezin otoritesi, bireysel özgürlüklere dayanan sivil toplum tarafından sınırlandırılmalıdır. Bu kontrol bireysel özgürlüklerin hâkim olduğu bir alanın yaratılmasıyla sağlanacaktır. Siyasal merkezin meşruiyeti de söz konusu "bireysel alanın" varlığı ve rızasına dayanacaktır. Locke'un önerdiği ve siyasal merkezi çevreleyip kontrol altında tutan özel alan yerine uluslararası ilişkiler teorileri içinde "uluslararası rejimler" anlayışı gündeme gelmiştir.⁹ Hegemon, kural koyma ve denetleme konusunda uluslararası rejimlerin sınırları ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Uluslararası sistemin gereksindiği kurallar, devletlerin genel kabulüne dayanan "uluslararası rejimler"ce sağlanacaktır. Bu rejimler, ilgili uluslararası örgütlerin örgütsel yapısı içinde işleyecektir. Hegemonun söz konusu rejimlerin oluşturulmasında önemli rolü olmakla birlikte, sistemin üyeleri hegemonun esas olarak bu rejimlerin arkasına büyük siyasal ve ekonomik gücünü koyarak,

⁸ Bu konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz. Stephen Gill, "Knowledge, Politics, and Neo-Liberal Political Economy", Richard Stubbs, Geoffrey R.D., Underhill (der.), *Political Economy and the Changing Global Order*, St Martin's Press, New York, 1994, s.77.

⁹ Ibid.

rejimlerin işleyişini kural tanımaz devletlere karşı gözetme görevini yerine getirmesini beklemektedir.¹⁰

Krasner bu açıdan, Rejim Teorisinin Realizm'in sınırlarını çizdiğini vurgulamıştır. Krasner'e göre rejimler sistemdeki güç dağılımı çerçevesinde ve hegemonun talebi ve kabulü ile oluşturulmuş olabilirler, ancak rejimler bir kez uluslararası ilişkileri düzenleyici fonksiyonunu yerine getirmeye başladıktan sonra, güç dağılımındaki değişimi takip etmezler. Rejimlerin ilkeleri, kuralları ve süreçleri hegemonun önceliklerini takip etmemeye başlar. Bu şekilde uluslararası rejimler, hegemonun hareket alanını sınırlayan, hegemonun çevresinde yer alan diğer devletlerin çıkarlarını da gözetten bir fonksiyon kazanır.¹¹ Bu açıdan, Uluslararası Rejim Teorisi, Neoliberal yaklaşımın içinde yer alır. Bir başka deyişle, Uluslararası Rejim Teorisi Neoliberalizm'in hegemonya olgusuna yaklaşımının temelini oluşturur. Söz konusu Neoliberal hegemonya yaklaşımında, düzen için hegemonya şarttır, ancak hegemonun düzenleyicilik fonksiyonunun uluslararası rejimler kanalıyla gerçekleştirilmesi gerekir anlayışı mevcuttur.¹² Ayrıca hegemon siyasal otoritesini uluslararası rejimlerin koyduğu kurullarla sınırlandıracak ve bu şekilde diğer devletler nezdinde hegemonun otoritesinin meşruiyeti artacaktır. Uluslararası rejimlerin yarattığı devletlerarası karşılıklı bağımlılık bağları da barış ve istikrarın korunmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Rejim Teorisi, Hegemonik İstikrar Teorisi'nden bir başka özelliğiyle de farklılaşır. Buna göre rejim teorisi uluslararası güç dağılımı açısından daha oligopolistik bir yapıyı yansıtmaktadır. Hegemonik İstikrar Teorisi'nde hegemon neredeyse güce bağlı üstünlük açısından en yakın takipçisinin bile çok ötesinde tek başına güç hiyerarşisinin en tepesinde yer alırken, rejim teorisinde hegemonun otoritesine meydan okuyan aktörler ortaya çıkmıştır. Keohane ve Nye *Power and Interdependence* ve *After Hegemony* başlıklı kitaplarında bu tür bir güç dağılımının yaşandığı uluslararası sistemde hegemonun sistem ve ikincil devletlerle ilişkileri üzerinde durmaktadır. Hegemon gücünü kaybetmekle birlikte ikincil devletlerin hegemonik düzene ihtiyacı devam etmektedir. Hegemon bu çerçevede ikna yöntemlerine ağırlık vererek ikincil

¹⁰ Bu konuda bkz. Stephan Haggard, Berth A. Simmons, "Theories of International Regimes", *International Organization*, Cilt 41, No 3, Yaz 1987, s. 499-501; Friedrich Kratochwil, John Gerard Ruggie, "International Organization: a State of the Art on an Art of the State", *International Organization*, Cilt 40, No 4, Sonbahar 1986, s.771-773.

¹¹ Stephen Krasner, "Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables", *International Organization*, Cilt 36, No 2, Bahar 1982, s.499.

¹² Susan Strange, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", *International Organization*, Cilt 41, No 4, Sonbahar 1987, s.555.

devletler üzerindeki kontrolünü devam ettirebilir. İkna yönteminin başarısı, hegemonun hiyerarşide alt sıralarda yer alan diğer devletler, özellikle de "ikincil devletler"e de yarar sağlayan bir düzen kurabilmesine bağlıdır. Bu yarar esasında özellikle ikincil devletler hegemonun sistemin işleyişi için üstlendiği yapıcı rolü kabul etmişlerdir.

Bu bağlamda Keohane ve Nye uluslararası rejimler ile karşılıklı bağımlılığın bir başka yönüne daha dikkat çekmektedir. 1970'li yıllarda Amerikan hegemonyasının tartışmaya açıldığı, Japonya ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi aktörlerin uluslararası ekonomik sistemin dengelerini sarstığı bir dönemde yazılan bu iki kitap, hegemonyanın rejimler ağı içinde nasıl işleyeceğini açıklama yönünde önemli katkı yapmıştır. Bu iki yazara göre, hegemonun rolüne sistemin işlemesi için ihtiyaç vardır. Ayrıca hegemon açısından da rejimlerin yarattığı karşılıklı bağımlılık asimetriktir ve bu asimetrinin güçlü yanında hegemon bulunmaktadır¹³. Bu yaklaşıma göre hegemon devlet, rejimlerin asimetrisinden yararlanarak sistem üstündeki hegemonik gücünü devam ettirebilir. Bir başka deyişle rejimler herkesi bağlar ama rejimlerin işleyişinin yarattığı fayda her devlet için eşit değildir. Keohane ve Nye bu teoriye "Kompleks Karşılıklı Bağımlılık" demiştir¹⁴. Dolayısıyla Kompleks Karşılıklı Bağımlılık Teorisi bir anlamda "düzen için hegemonya" yaklaşımından, "güç için hegemonya" yaklaşımına geçişi de işaret etmektedir.

Güç için Hegemonya ve Dünya Düzeni

Güç için hegemonya yaklaşımında, hegemonya, hegemonun gücünü maksimize etmesi için bir araçtır. Güç için hegemonya yaklaşımında, düzen için hegemonya anlayışından farklı olarak hegemon, düzen koyucu ve uluslararası düzenin işleyişi için önemli bir fonksiyon gören yarı kamusal bir uluslararası otorite olmaktan çok, kural koyma üstünlüğünden faydalanarak gücünü ekonomik faydaya dönüştüren bir siyasal aktör konumundadır. Hegemon, koyduğu kurallar ve yaptırım gücüyle diğer aktörlerin ilişkilerini de büyük oranda belirleme gücüne sahiptir. Bu belirleme kapasitesi hegemonun gücünün kaynağıdır ancak hegemonun elde ettiği bu gücü, kurduğu sistemde kalıcı bir güvence altına alma arayışı söz konusu olacaktır.

Sistem parçalardan oluşan bir bütündür. Global sistemin parçaları, alt-sistemler olarak da ortaya çıkabilir. Sistemin Parçaları/alt-sistemler arasında düzenli bir ilişki vardır. Bir yandan parçaların kendi arala-

¹³ Robert O.Keohane, Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, New York, Harper Collins, 1989, s. 9, 14-17, 196, 268-279.

¹⁴ Ibid.

rında öte yandan parçalar ile bütün arasında etkileşim söz konusudur. Sistemin içinde ortaya çıkan bu etkileşim ağı sistemin yapısını oluşturur. Sistem anlayışı hegemonya ile birleştirildiğinde, sistemin yapısının hegemon tarafından belirlenmesi ve etkilenmesi olgusu öne çıkar. Susan Strange bu bağlamda “yapısal güç” (*structural power*) kavramını ileri sürmüştür. Strange’e göre yapısal güç global siyasi ekonominin yapısını belirleyen güçtür. Diğer devletler, hegemon tarafından belirlenmiş sistemik yapı içinde faaliyet göstereceklerdir. Strange, sistemik yapıyı oluşturan dört ayrı unsurdan söz eder. Bunlar güvenlik, mal ve hizmet üretimi, finans ve bilgi üretimidir. Yapısal güç, bu dört alanda üstünlüğünü sağlayarak sistemik yapıyı koruyabilir.¹⁵ Bu bağlamda güç için hegemonya yaklaşımında, sistemik yapıyı kontrol ederek, “sürdürülebilir güç”ün koşullarını da yaratmak mümkündür.

Ikenberry bu olguyu “Zaferden Sonra” (*After Victory*) başlıklı kitabında net bir şekilde ortaya koymuştur. ABD’nin Sovyetler’in dağılması sonrasında karşı karşıya geldiği seçenekleri tartışmak amacıyla yazılan bu kitapta Ikenberry, zafer kazananların, zaferden sonraki dönem için seçeneklerini incelemiştir. Muzaffer devlet üç seçenekle karşı karşıyadır. Bunlardan ilki “hüküm sürmek”tir (*dominate*). Hüküm süren devlet, kazançların dağıtımını üzerine çıkabilecek uyuşmazlıkları ve çatışmaları bastırmak ve bu süreçte kazanan statüsünü hep korumak için maddi kaynaklarına ve imkânlarına dayanacaktır. Muzaffer devletin ikinci seçeneği “evine dönmek”tir (*abandon*). Bu durumda Ikenberry’nin deyimi ile muzaffer devlet ellerini savaş sonrası uyuşmazlıklarla yıkayıp evine dönecektir. Son olarak muzaffer devlet “dönüştürme” stratejisi (*transform*) izleyebilir. Dönüştürme stratejisi izleyen muzaffer devletin amacı savaş sonrası koşulları kalıcı bir düzen şekline dönüştürmektir. Düzenin kalıcı olabilmesi için tüm devletlerin yeni düzene rızai bağlılıklarını sağlayabilmek gerekmektedir. Güç için hegemonya anlayışı da gerçekte Ikenberry’nin vurgulamak istediği, dönüştürme stratejisi ile ortaya çıkan “Yeni Düzen”e dayanır¹⁶.

Hegemon gerçekte güç arayışındadır, ancak gücünün doruğunda olduğu zaman bile, meşruiyet esasında sürdürülebilir bir sistemsel düzenlemeye ihtiyaç duyar. Ikenberry hegemonun, gücünün en üst noktasında olduğu bir dönemde daha fazla paylaşımcı olmasının hegemonun lehine yaratacağı sonuçları irdelerken, bunun gerçekte uzun dönemli kazançlar için kısa dönemli kazançlardan vazgeçilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir.¹⁷ Güç için hegemonyada, büyük güçler,

¹⁵ Susan Strange, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”, s. 565.

¹⁶ G. John Ikenberry, *After Victory*, s. 4.

¹⁷ *Ibid*, s. 5.

elde ettikleri gücü sürdürülebilir kılmak için hegemonya peşindedir. Büyük güçlerin sürdürülebilir güç anlayışı esas olarak uzun dönemli sermaye birikimine dayanır. Söz konusu sürdürülebilirlik olgusu için “kaba gücün” (*force*) “ikna ve meşruiyet” (*consent and legitimacy*) kalkanı ile dengelenmesi zorunludur.¹⁸ Dolayısıyla hegemon için uluslararası toplumun benimseyeceği bir ekonomik ve siyasal düzen kurmak ve bu düzen içinde sermayenin birikim merkezi olmak esastır. Bu noktadan sonra sermaye birikimi için yapılan mücadele üzerinde biraz daha fazla durmakta yarar vardır.

Hegemonun güç arayışı genel bir açıklamadır. Hegemon için güç nedir? Hegemon nasıl güçlü kalır? Hegemonik dünya düzeni hegemon için ne ifade eder ve neye yarar? Hegemonun güç arayışını ve hegemonik dünya düzeni olgusunu Neogramşiyen yazarlar sermaye birikimi ile açıklamaktadırlar. Marksist bir gelenekten gelen ve Gramsci'nin hegemonya anlayışından yola çıkan Neogramşiyenlere göre dünya siyasetinde mücadele sermaye birikimi üzerinedir.

Gramsci hegemonya'yı “güçlüler koalisyonu”nun, kazançlarını sürekli kılmak için kurdukları bir “sosyal düzen” olarak tanımlamaktadır. Gramsci'ye göre hegemon sınıf, bu sosyal düzen aracılığıyla kendisine tâbi kıldığı gruplar üzerindeki hâkimiyetini güçlendirecektir.¹⁹ Bu hâkimiyet sırasında hegemon grup, hükümet otoritesini ele geçirmeden de yönetici (*dirigeant*) olabilir. İktidara gelmeden önce hegemonyaya yönelen bir etkinliğin olabileceği ve etkili yönetim uygulamak için yalnızca iktidarın verdiği maddi güce güvenmemek gerektiğini Gramsci özellikle vurgulamıştır.²⁰ Gramşiyen hegemonya, bu açıdan yönetici olurken iktidara gelme durumunu da ifade etmektedir.

Neogramşiyenler, Gramsci'nin hegemonyayı, hegemon sınıfın kurduğu bir sosyal düzen olarak ele almasından etkilenmişler ve bu yaklaşımı uluslararası ilişkilerde dünya düzeni olgusuyla bütünleştirmişlerdir. Gramsci'nin ulus devlet düzeyinde gözlemlediği sosyal düzen, hegemon sınıf ilişkisi, Neogramşiyenler tarafından uluslararası sistem düzeyinde dünya düzeni ile hegemon devlet arasında gözlemlenmektedir. Neogramşiyenlere göre hegemon devlet, bir dünya düzeni kurmak ve bunu denetlemek amacını takip etmektedir. Bu çerçevede dünya iktidarını gerçekleştirme ve uygulama zorluğu, dünyada

¹⁸ Craig N. Murphy, “Understanding IR: Understanding Gramsci”, *Review of International Studies*, Cilt 24, 1998, s. 417.

¹⁹ Daniel Egan, “The Limits of Internationalization: A Neo-Gramscian Analysis of the Multilateral Agreement on Investment”, *Critical Sociology*, Cilt 27, No 3, 2001, s. 76-77.

²⁰ Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler*, Çev. Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul, 1986, s. 17.

yönetici (*dirigeant*) güç olma iddiasında bulunan bir devletin bunu sadece Gramşiyen bir hegemonya anlayışına dayanarak yapabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla Neogramşiyen hegemonya yaklaşımını benimseyen yazarların uluslararası ilişkilerin temel dinamiklerini açıklarken öne çıkardıkları iki kavram vardır. Bu kavramlar, "sermaye birikimi" ve "dünya düzeni" kavramlarıdır. Bu iki kavram birbirleri ile bağlantılı şekilde açıklanmaktadır.

Dünya düzeni, uluslararası sistemi kapsayan kurumsal bir olgudur. Bu olgu Neogramşiyenler tarafından esas olarak global siyasal ve ekonomik sistemin belirleyiciliği altında tanımlanmıştır. Hegemon, dünya düzeni koyandır. Dünya düzeni koymak için global ekonominin işleyişini belirlemek ve denetlemek gerekir. Randall Germain, dünya ekonomisinin kalbinde zenginlik ve refah yaratılması çabasının yattığını ileri sürmektedir. Germain'a göre bunun için hegemon devletin öncelikle sermaye birikimini sağlaması zorunludur ve sonrasında sermayenin kendini yeniden üretmek için doğru yatırımlara yönlendirilmesi gereklidir. Dolayısıyla hegemonun global ekonomiye yönelik girişimlerinin arkasında sermayenin kendi ülkesinde birikmesi hedefi yatmaktadır. Sermaye birikimi için de global ekonominin denetlenmesi gerekir. Hegemon bu şekilde global ekonomiyi şekillendirme gücüne sahip olacaktır. Dünya düzeni ile sermaye birikiminin ilişkisi de bu noktada kurulmaktadır. Bu değerlendirmeden sonra Germain sermaye birikiminin sağlanması için global ekonomik sistemde kontrol edilmesi gereken mekanizmayı tanımlar. Germain'e göre bu mekanizma uluslararası kurumsal ağıdır. Hegemon, uluslararası kurumsal ağı denetleyebilirse, sermayenin uluslararası ilişkilerde kontrolünü ele geçirebilir ve dolayısıyla sermaye birikimine el koyabilir.²¹ Gill de söz konusu kurumsal ağın kontrolünde "bilginin kontrolü"nü önemini vurgulamaktadır. Gill'e göre, devletlerüstü kurum ve kurallar bütünü "bilgi yapıları"na (*knowledge structures*) bağlı olarak gelişmektedir.²² Neogramşiyen bir yaklaşımla uluslararası sistemi analiz eden önemli araştırmacılardan olan Gill, bu bağlamda hegemonu, uluslararası bilgi yapılarını kontrol edebilme gücüne sahip olan devlet olarak tanımlamaktadır.

Cox, dünya düzeni olgusunu anlamak için Gramsci'nin kavramlarına başvururken, hegemonyanın bir devletin, diğer devletleri doğrudan sömürmesi anlamına gelmediğini açıklamıştır. Cox'a göre, hegemon genel olarak meşru kabul edilen bir dünya düzeni kurabilen devlettir. Dünya düzeni, ulusal düzenin dışa yayılması ile oluşur. Cox

²¹ Randall Germain, "The Worlds of Finance: A Braudelian Perspective on IPE", *European Journal of International Relations*, Cilt 2, No 2, 1996, s. 208.

²² Gill, "Knowledge, Politics, and Neo-Liberal Political Economy", s. 76.

bu noktada hâkim sınıfların ulusal planda kurdukları hegemonya ilişkisine, Gramsci'nin verdiği önemden yola çıkarak büyük yer vermektedir. Dolayısıyla bir devletin, hâkim sınıfları, ulusal planda kurdukları hegemonyayı dışarıya yayarak hegemon devlet statüsüne ulaşmaktadırlar.²³ Bir başka deyişle Cox'a göre uluslararası siyasetteki hegemonya, ulusal siyasetteki hegemonyanın bir uzantısıdır. Cox'a göre hegemonya için dünya ticaret ve finans sistemleri büyük önem taşır. Dolayısıyla bu iki alandaki kurumsal işleyiş, hegemonun ekonomik dışa yayılmasının temel araçlarını oluşturmaktadır.²⁴ Bu kurumsal mekanizmalar ana mantığı itibarıyla aynı kalmakla birlikte, değişen koşullara uyum göstermek için nitelik değiştirebilmektedirler.

Hegemonik dünya düzeninde sermayenin birikimi esas olarak hegemon devletin ülkesinde olacaktır. Bu olgunun bir başka ifadesi hegemon devletin, uluslararası sistemde sermayenin kendisi ve ikincil devletler arasında paylaşımını düzenleyerek siyasal gücü sürekli elinde tutan sistemik bir merkezi aktör olmasıdır. Hegemon devlet, dünya ticaret ve finansının işleyişini koyduğu kurullarla denetlerken, ekonomik kazançların ikincil devletler arasında paylaşımını da yönetir.

Hegemon bu paylaşımı belli bir meşruiyet temelinde başarıyla yapabildiği ve dolayısıyla söz konusu hegemonik dağıtım fonksiyonunun ikincil devletler tarafından kabul gördüğü sürece hegemonyasını devam ettirebilir. Cox, *Production, Power, and World Order* başlıklı kitabında, dünya düzeni olgusu ile hegemonun ilişkisini üretimin kontrolü ve sermaye birikiminin paylaşımı esasında açıklamaktadır. Cox'a göre dünya liberal düzeni (*world liberal order*) bu esasta hegemon tarafından kurulmuş ve yine hegemon tarafından denetlenen bir hiyerarşik uluslararası sistem türüdür.²⁵ Gilpin hegemonun amaç ve çıkarlarını açıklarken, "dünya ekonomisini kontrol etmek ya da en azından dünya ekonomisi üzerinde etki sahibi olmak" amacını en önemli amaç olarak ortaya koymuştur. Gilpin'e göre bu, gerçekte "uluslararası işbölümünü düzenleme ve manipüle edebilme yeteneği" ile eş anlamlıdır.²⁶

Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Finansın Globalleşmesi

Önceleri finans, ticaretin paralelinde gelişmekle birlikte, zaman içinde ticaretin ekonomik ve siyasal önemini aşan bir etkinlik kazanmıştır.

²³ Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: an Essay in Method", s. 61.

²⁴ Ibid., s. 62.

²⁵ Robert Cox, *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*, Columbia Univ. Press, New York, 1987, s. 143-147.

²⁶ Gilpin, *War and Change in World Politics*, s. 24.

Neogramşiyani yaklaşımı öne çıkaran yazarların altını çizdiği gibi uluslararası ilişkilerde finansal işlemler, giderek ekonomik kazançların paylaşımı ve sermaye birikimi için ayrı ve çok önemli bir rol üstlenmeye başlamış ve bu bağlamda siyasal bir güç aracına dönüşmeye başlamıştır.²⁷ "Finansın globalleşmesi" bu açıdan, finansın ticaretten bağımsızlaşp, hegemon için ayrı ve bağımsız bir sermaye birikimi aracına dönüşmesi olgusudur.

Bu durum özellikle hegemon devletin, hızla güçlenen rakipleri karşısında üretim ve dolayısıyla ticaretteki rekabet gücünü kaybetmesiyle başlar. Bu görünüm, hegemonun artan dış ticaret ve cari açıklarında yansımaları bulur. Bu açıklar karşısında hegemon devlet, korumacılığa başvuramaz, çünkü bu durumda ortada liberal bir ekonomik dünya düzeni kalmayacaktır. Liberal bir ekonomik dünya düzeninin hâkim olmadığı bir uluslararası sistemde hegemonun tanım gereği söz edemeyiz. Bu çerçevede finansal globalleşme ve dolayısıyla finans sermayesinin uluslararası sistemde serbestçe hareket edebilme kabiliyeti kazanması, hegemonun üretim ve ticaretle yaşadığı rekabet sorununa çözüm olarak ortaya çıkar. Hegemonun açıkları sermaye hareketleri ile dengeye kavuşur. Finansal globalleşmenin hegemonun rekabet sorununa çözüm olabilmesi için, hegemonun bankacılık sistemi ve ulusal parası merkezinde gelişen bir global finansal sistemin gelişmesi gereklidir. Gilpin oldukça Neogramşiyani bir perspektifle bu olguyu ekonominin *monetizasyonu* olarak adlandırmıştır. Gilpin'e göre uluslararası pazarların *monetize* olması belli merkezlerde servet birikimini artıracak, bu bağlamda siyasal gücün de merkezileşmesine yol açacaktır.²⁸

Çalışmamızda Neogramşiyani hegemonya yaklaşımının temel varsayımlarının gözlem alanı olarak, Büyük Britanya'nın hegemon bir güç olarak finansal globalleşme deneyimini ele alacağız. Pax Britannica'da 19. yy.'ın son çeyreğinde yaşanan bu büyük dönüşüm, Neogramşiyani tezleri doğrular bir nitelik taşımakta ve finansal globalleşmenin arkasında ye alan siyasal dinamikleri de ortaya koymaktadır.

²⁷ Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: an Essay in Method", s. 62, Randall Germain, "The Worlds of Finance: A Braudelian Perspective on IPE", s. 208, Philip G. Cerny, "Politicising International Finance", *Millennium:Journal of International Studies*, Cilt 27, No 2, 1998, s. 356-357; Stephen Gill, "Globalisation, Market Civilisation, and Disciplinary Neoliberalism", *Millennium:Journal of International Studies*, Cilt 24, No 3, 1995, s. 411-412; Andrew Baker, "Nébuleuse and the internationalization of the state in the UK? The Case of HM Treasury and the Bank of England", *Review of International Political Economy*, Cilt 6, No 1, Bahar 1999, s. 82-84.

²⁸ Gilpin, *War and Change in World Politics*, s.131.

Büyük Britanya ve Global Finans

Britanya Hegemonik Düzeninin Temelleri

1815 yeni bir Avrupa'nın doğmakta olduğunu anlatan önemli bir semboldür. Avrupa, Sanayi Devrimi sonrasında üretim ve ticaretini giderek serbestleştirmekte ve rekabeti global ölçekte yaşamaktadır. Söz konusu Avrupa, Büyük Britanya'nın liderliğinde bu önemli aşamaları kaydetmiştir. Söz konusu dönemin başlangıcı Fransa'nın Kıta Avrupası'nda yenilgiye uğratılması ile başlamış ve Kıta Avrupası'nda hiçbir devletin askeri üstünlüğe sahip olmadığı bir güç dengesi koşulunda yeşermiştir. Fetih ve ilhak siyaseti ile genişleyen "Napolyon İmparatorluğu", Rusya, Avusturya, Prusya ve Büyük Britanya'nın Fransa'ya karşı birleşmesiyle sınırlarına ulaşmıştır. 1813'ten itibaren bu koalisyon Büyük Britanya'nın liderliğinde Fransa'ya karşı harekete geçmiş ve uzun bir savaş dönemi Mayıs 1814'te Paris'te imzalanan ateşkes anlaşmasıyla sona ermiştir. Yeni Avrupa güç dengesi ve siyasal sistemi 1815 Viyana Kongresi ile düzenlenmiştir.

Donanması, finans gücü, ticari üstünlüğü, genişleyen emperyal toprakları ve nitelikli diplomasisi ile yeni dönemin en güçlü devleti Büyük Britanya'dır. Britanya Avrupa kıtasında toprak kazanmak veya Avrupa'ya hâkim olmak iddiasında değildir. Britanya'nın Avrupa kıtası ile ilgili temel siyasal hedefi, Kıta içi güç dengesinin korunmasıdır. Zira Büyük Britanya'nın ekonomik ve siyasal hedefi emperyal yönetimi altındaki topraklar ve dünya ekonomik sistemi ile ilgili olmuştur.²⁹

Britanya, sanayi devrimi kazanımları ve emperyal üstünlüklere dayanan ekonomisinin rekabet gücünün farkındadır ve bu nedenle söz konusu dönemde dünyanın önemli ekonomik güçleri arasında serbest ticarete dayalı bir ekonomik düzen arayışında olmuştur. Londralı tüccarların İngiliz Parlamentosuna sundukları 1820 tarihli dilekçe, hızla gelişen yeni sınıfın serbest ticaretin sağlayacağı faydaların farkında olduğunu göstermektedir. Londralı tüccarlar bu belge ile "dış ticaretin gelişmesine en üst düzeyde önem verilmesi gerektiğini, bu anlamda sermaye ve sanayinin iyi şekilde yönlendirilmesinin şart olduğunu ve bu amaca giden yoldaki tüm engellerin kaldırılması gerektiğini" vurgulamışlardır.³⁰

1830'lara gelindiğinde İngiltere sanayi mallarına uyguladığı gümrük tarifelerini neredeyse tamamen kaldırmıştır. Ticaretin önündeki

²⁹ Ikenberry, *After hegemony*, s. 84-85.

³⁰ David Thomson, *Europe since Napoleon*, Penguin Books, Londra, 1990, s. 162.

engellere de son verilmiştir.³¹ İngiltere'nin tarımsal ürünlerdeki korumacı politikalarının sona ermesi için ise "1846 Yeni Tahıl Yasaları"nın (*Corn Laws*) kabulüne kadar beklemek gerekmiştir. Gelişen İngiliz sanayi ve ticaret kesimi toprak sahibi soylulara bu tarihte isteklerini kabul ettirmeyi başarmış ve bu şekilde bir yandan İngiltere'ye ucuz tarımsal girdi sağlarken diğer yandan büyük İngiliz pazarını diğer ülkelere karşı koz olarak kullanma imkânına da kavuşmuştur. Yine bu dönemde İngiltere, inşa ettiği demiryolları ile iç pazarını birbirine bağlamış ve kömür, demir üretimini büyük bir hızla artırmaya başlamıştır. 1815'te 16 milyon ton olan kömür üretimi, 1835'te 30 milyon tona, 1848'de 50 milyon tona çıkmıştır. İngiltere'nin demir üretimi ise 1835'de 1 milyon ton iken 1848'de 2 milyon tona ulaşmış ve yüzyılın ortalarında dünya pik demir üretiminin yarısı İngiltere'de yapılır duruma gelmiştir. Bu dönem İngiltere'nin demir ve pamuk merkezli sanayinin geliştiği bir dönemdir. Yüzyılın ortasında İngiltere'de tekstil ve ilişkili sektörlerde istihdam edilenlerin sayısı 1 milyon kişiyi aşmıştır.³²

Büyük Britanya bir yandan emperyal bir düzen öte yandan liberal bir ekonomik ve siyasal sistemi bir arada, ancak birbirlerinin alanlarına müdahale ettirmeden yaşatabilmiştir. Hindistan başta olmak üzere İngiliz koloni imparatorluğu serbest ticaretten çok emperyal bir rejimin konusu olmuştur. Fransa ve daha sonra Almanya da benzer emperyal hâkimiyet alanları yaratmış ve bunları genişletme çabası içinde olmuşlardır. Buna karşılık Britanya, büyük devletler arasında serbest ticaret düzenine göre işleyen bir ekonomik sistemin hâkim olması için çaba göstermiştir. Büyük Britanya ekonomik gücünün en üst noktasında, 1840'lardan itibaren emperyal hâkimiyet alanlarını da serbest ticarete açmıştır³³. Merkantilist bir siyasetin uzantısı olan "Deniz Taşımacılığı Yasalarını" (*Navigation Laws*) 1849'da yürürlükten kaldıran İngiltere, sömürgelerdeki ekonomik hâkimiyetini sömürge yönetimi ve yerel hâkim sınıflar üzerindeki denetimi sayesinde dolaylı olarak korumayı tercih etmiştir. Ancak 19. yy.'ın sonlarında dünya ekonomisinde şiddetlenen rekabet baskısı Britanya'yı, emperyal toprakları ile yaptığı ticareti tercihli ticaret rejimi altına alarak üçüncü ülkelere karşı korumak durumunda bırakmıştır³⁴.

³¹ David A. Lake, "British and American Hegemony Compared: Lessons for the Current Era of Decline", Michael Fry (der.), *History, the White House and the Kremlin: Statesmen as Historians*, Pinter Pub., Londra, 1991, s. 107.

³² Thomson, *Europe since Napoleon*, s. 179.

³³ Arthur A. Stein, "The Hegemon's Dilemma: Great Britain, the United States, and the International Economic Order", *International Organization*, Cilt 38, No 2, Bahar, 1984, s. 363.

³⁴ Lake, "British and American Hegemony Compared", s. 110.

Britanya Hegemonyasında Kriz ve Global Finansın Doğuşu

19. yy.'ın son çeyreği Büyük Britanya ekonomisinin artan Amerikan ve Alman rekabet gücü karşısında zorlandığı bir dönemdir. Almanya ve ABD merkantilist bir strateji ile, üretim kapasiteleri ve dünya pazar paylarını İngiltere ile eş düzeye getirmiştir.³⁵ Bu rekabet ortamının yarattığı ekonomik sorunlara rağmen İngiltere Birinci Dünya Savaşı'na kadar dünya ekonomisi üzerindeki hâkimiyetini devam ettirebilmiştir.³⁶ Sanayi ve ticaret alanında üstünlüğünü yitiren Büyük Britanya, bu kaybı Hobsbawm'a göre hizmet alanlarına verilen öncelikle gidermiştir. Deniz taşımacılığı, sigortacılık ve özellikle finans Büyük Britanya'nın üstünlüğünü koruduğu alanlar olmuştur. Önceleri gemi taşımacılığından elde edilen gelirler çok önemli bir rol oynarken, 1860'dan sonra sigortacılık ve komisyonculuk gelirleri, 1870'den sonra ise finansal yatırımlar İngiliz ekonomisini ayakta tutmuştur.³⁷ Ingham da İngiliz ekonomisindeki krizi aşma konusunda gelişen finans endüstrisinin rolünün altını çizmiştir.³⁸ Bunlara ek olarak artan rekabete karşı bir de hızlanan sömürgecilik siyasetini vurgulamak gerekir. 19. yy.'ın sonlarında İngiltere, Fransa ve Almanya ekonomik anlamda koloni siyasetine dönmüştür. Ayrıca özellikle Afrika Kıtasında, bu güçler arasında sömürgecilik yarışı hız kazanmıştır.

İngiltere'nin sanayi üretimi ve sanayi malı ticaretinde dünya pazarındaki üstün konumunu kaybetmesine karşılık, Londra merkezli gelişen finans endüstrisi söz konusu kaybı gidermeye yönelik olarak düzenlenmiştir. Finans endüstrisi 19. yy.'ın son çeyreğinde İngiliz ekonomisi için büyük önem kazanmıştır. Bu dönemde İngiltere için finans, denizaşırı ticaretin aracı konumundan bağımsızlaşmış ve Britanya için mal ticaretinden bağımsız büyük gelir sağlayan bağımsız ve global bir endüstri haline gelmiştir. Söz konusu yeni özelliği ile uluslararası finans, global finansa dönüşmüştür. Clemens ve Williamson 1870-1913 arası dönemi, bu açıdan "ilk büyük globalleşme" (*the first great globalization boom*) dönemi olarak tanımlamaktadır. Bu

³⁵ Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Eric J. Hobsbawm, *Sanayi ve İmparatorluk*, Çev. Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s. 124-127; Peter Alexis Gourevitch, "International Trade, Domestic Coalitions, and Liberty: Comparative Responses to the Crisis of 1873-1896", Jeffrey A. Frieden, David A. Lake (der.), *International Political Economy: Perspectives on Global Power and Wealth*, Routledge, New York, 2000, s.100; Stein, "The Hegemon's Dilemma: Great Britain, the Unites States, and the International Economic Order", s. 357, 367-369.

³⁶ Lake, "British and American Hegemony Compared", s.108.

³⁷ Hobsbawm, *Sanayi ve İmparatorluk*, s.134.

³⁸ Geoffrey Ingham, "States and Markets in the Production of World Money: Sterling and the Dolar", Stuart Corbridge, Ron Martin, Nigel Thrift (der.), *Money, Power and Space*, Blackwell, Cambridge, 1994, s. 32-33.

yazarlara göre Britanya söz konusu dönemde sermaye ihracı konusunda en yakın takipçisi Fransa ve Almanya'yı çok geride bırakacak şekilde ilerlemiş durumdadır.³⁹

Global finans sektörünün ortaya çıkışında, Londra merkezli İngiliz bankacılık sistemi ve İngiliz Merkez Bankası büyük rol oynamıştır. Yüzyılın başından itibaren gelişen İngiliz sanayi üretimi ve ticaretine paralel gelişen ve dünyaya kaynak sağlayan Londra finans merkezi, İngiliz Sterlini'ni "dünya finansının para birimi" durumuna getirmiştir. İngiliz Sterlini diğer devletler tarafından, temel ticari işlem birimi ve zenginliğin biriktirildiği ve saklandığı temel birim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Broz'a göre 19. yy.'da Londra, dünya tarım ve sanayi malları pazarları için bir "takas merkezi" (*clearinghouse*) özelliğini kazanmıştır. Zira dünya ticareti içinde aktif yer alan yabancılar kısa dönemli uluslararası yükümlülüklerini yerine getirebilmek için Londra'da Sterlin hesabı açmak zorunda kalmışlardır⁴⁰. Dolayısıyla yabancı firmalar ve bankalar Londra bankalarında büyük meblağlı Sterlin hesapları tutmak durumunda kalmışlardır. Uluslararası ticarete bağlı bu fiili durum, Londra merkezli global finans olgusunun gelişimine başlangıç teşkil etmiştir. İngiliz Sterlini'nin kazandığı güç ve Londra merkezli bankacılık sisteminin global finansal operasyonları yürütebilme kapasitesi, İngiltere'ye yeni bir ekonomik ve dolayısıyla siyasal güç unsuru kazandırmıştır. Dolayısıyla İngiltere'nin global bir finansal sistem geliştirebilmesinde, 19. yy.'ın başından itibaren sahip olduğu ekonomik rekabet üstünlüğü önemli rol oynamıştır. İngiltere'nin geliştirdiği global finansal sistemin bir sonucu olarak Londra, tüm dünya finansal kaynaklarının çekim merkezi olmuştur. İngiltere bu kaynakları yurtdışına yönelik portfolyo ve doğrudan yatırımlarında kullanabilmiştir. Gilpin, Britanya'nın imalat sanayisinde üstünlüğünü kaybettikten sonra da çok uzun bir süre para ve finans alanında hâkimiyetini koruduğunu, bu bağlamda ileri sürmektedir.⁴¹

Altın Standardı ve Global Finans

Global finans veya bir başka açıdan finans endüstrisinin globalleşmesi, uluslararası finansal operasyonların ticari faaliyetlerden bağımsızlaşarak, özerk bir faaliyet ve kazanç alanı olarak giderek dünya ölçeğinde

³⁹ Michael A. Clemens, Jeffrey G. Williamson, "Where did British Foreign Capital Go? Fundamentals, Failures and the Lucas Paradox 1870-1913", *NBER Working Paper Series-Working paper*, 8028, <http://www.nber.org/papers/w8028>, 3.12.2005, s.12.

⁴⁰ Lawrence Broz, "The Domestic Politics of International Monetary Order: The Gold Standard", Jeffrey A. Frieden ve David A. Lake (der.), *International Political Economy: Perspectives on Global Power and Wealth*, Routledge, New York, 2000, s. 208.

⁴¹ Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, s. 127.

gelişmesidir. Uluslararası finansal operasyonlar tarih boyunca özerk olmamıştır. Daha doğru bir ifade ile uluslararası finansal operasyonlar, uluslararası ticaretin gelişmesi ile ve ticari operasyonlara bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde devlet ve devlet dışı aktörlerin finansal operasyonları özerk bir faaliyet ve kazanç alanı olarak düzenlemesi ve yürütmesi yeni bir olgudur. Neogramşiyen açıdan bakılırsa global finans, bağımsız bir sermaye birikim aracı olarak finans endüstrisine uluslararası siyasal güç sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında global finans piyasalarının oluşturulabilmesi durumunda, bu piyasalarda kontrol sahibi olan bir finans endüstrisine sahip olacak devlet yeni, etkili ve sürdürülebilir bir siyasal güç aracı sahibi olacaktır.

Bu konuyla ilgili araştırmalar yapan tarihçiler finans endüstrisinin globalleştiğine ilişkin açık işaretleri 19. yy.'ın son çeyreğinde Londra merkezli gelişen global finans piyasalarında tespit etmişlerdir. Bu yazarlar özellikle 1870'den sonra İngiltere'nin kontrolünde Londra finans piyasalarının global ölçekte yürüttüğü faaliyetlerde ortaya çıkan sermaye hareketlerini global finans endüstrisinin varlığına kanıt olarak göstermektedirler.⁴² Londra finans çevreleri denizaşırı ülkelere bu kapsamda görece büyük rakamlara ulaşan finansal yatırımlar yapmıştır. Edelstein söz konusu finansal operasyonları; yabancı menkul kıymetlerin Londra piyasalarında satılması, Londra'da alınan yabancı menkul değerlerin yabancılara tekrar satılması, yabancı hükümet ve özel kuruluşlara Britanya Hükümeti veya Londra merkezli finans kuruluşlarınca verilen kısa dönemli krediler, denizaşırı bağımsız ülke ya da kolonilere Britanya hükümeti veya İngiliz finans kuruluşlarınca yapılan doğrudan yatırımlar ve yabancı firmaların İngiliz firmalarına açtıkları kısa dönemli krediler olarak tanımlamıştır.⁴³

⁴² Bu konuda bkz. Larry Neal, *The Rise of Financial Capitalism: International Capital Market in the Age of Reason*, Cambridge University Press, New York, 1990; Michael Edelstein, *Overseas Investment in the Age of High Imperialism: The United Kingdom 1850-1914*, Methuen and Co.ltd., Londra, 1982; Randal C. Michie, *The City of London: Continuity and Change 1850-1990*, MacMillan Press, London, 1992; Matthew Simon, "The Pattern of New British Portfolio Foreign Investment 1865-1914", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co Ltd, Suffolk, 1968; Brinley Thomas, "Migration and International Investment", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co Ltd, Suffolk, 1968; Jeffrey G. Williamson, "The Long Swing: Comparisons and Interactions between British and American balance of payments 1820-1913", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co Ltd, Suffolk, 1968; Herbert Feis, *Europe the World's Banker 1870-1914*, Yale University Press, New Haven, 1930; Alexander R. Cairncross, "Investment in Canada 1900-13", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co Ltd, Suffolk, 1968; A. R. Hall, "Capital Imports and the Composition of Investment in a Borrowing Country", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co Ltd, Suffolk, 1968.

⁴³ Edelstein, *Overseas Investment in the Age of High Imperialism*, s. 15-16.

Bu konuda araştırma yapan ekonomi tarihçileri birbirine yakın ama farklı rakamlar vermiştir. Bu rakamların hepsi, 1870-1914 döneminde Londra finans çevrelerinin bu kapsamda yürüttükleri faaliyetlerde denizaşırı ülkelere cari değerle toplam 4 milyar Sterlin civarında finansal yatırım yaptığını tespit etmişlerdir. Bu yatırımın %80'ini de portfolyo yatırımı şeklinde gerçekleştirmişlerdir⁴⁴. Heaton 1870-1914 döneminde İngiltere'nin dış sermaye yatırımlarında dünyanın lideri olduğunu göstermektedir⁴⁵. Amerika Birleşik Devletleri'nin ise bu dönem boyunca dış finansal yatırımları hep negatifte kalmıştır.⁴⁶

1870 sonrası dönem İngiltere'nin mal ticaretinde koruma oranlarını düşürdüğü ve dünyaya en açık konuma geldiği dönemdir. Gümrük gelirlerinin toplam ithalat değeri içindeki oranı 1830'da %33,9, 1840'da %25,4, iken, bu oran 1870'de %6,6'ya, 1880'de %4,6'ya, 1910'da %4,9'a gerilemiştir⁴⁷. Yine İngiltere'nin ithalat ve ihracatının toplam değerinin toplam üretimine oranı 1830'da %21,5 iken bu oran 1840'da %28,3, 1870'de %52,8, 1880'de %45,7 ve 1910'da %46,1 olmuştur.⁴⁸ Dolayısıyla 1870'den itibaren İngiltere ekonomisinde finansal hizmetlerin payı giderek artarken, İngiltere'nin iç pazarı daha az korunan bir konuma ve İngiltere ekonomisi ise dünyaya daha açık bir hale gelmiştir.

Clemens ve Williamson da çalışmalarında Britanya'nın I. Dünya Savaşı öncesi dönemde gerçekleştirdiği sermaye yatırımlarını altı zaman dilimi içinde ele almıştır. Buna göre İngiltere'nin dış sermaye yatırımları, dönemsel iniş çıkışlarla birlikte 1865-1910 döneminde sürekli artmıştır. Clemens ve Williamson'a göre 1865'te o yıl cari değerle 20 milyon sterlin düzeyinde olan İngiliz dış finansal yatırımları, 1890'da yıllık 110milyon Sterlin, 1905'te yıllık 125 milyon Sterlin ve 1910'da yıllık 160 milyon Sterlin düzeyine yükselmiştir⁴⁹. Bu dönemde İngiltere'nin dış finansal portfolyo yatırımlarının %70'i demiryolları, kanallar, haberleşme gibi yabancı kamusal altyapı yatırımlarının finansmanına yönelmiştir. Britanya koloni imparatorluğu İngiliz toplam portfolyo yatırımlarının %40'unu almıştır. Bu yatırımların %60'ı ise Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avustralya-Yeni Zelanda ve Güney

⁴⁴ Simon, "The Pattern of New British Portfolio Foreign Investment 1865-1914", 23-24; Edelstein, *Overseas Investment in the Age of High Imperialism*, s.37.

⁴⁵ Herbert Heaton, *Avrupa İktisat Tarihi*, Çev. M.Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s.536.

⁴⁶ Albert Fishlow, "Lessons from the Past: Capital Markets during the 19th Century and the Interwar Period", *International Organization*, Cilt 39, No 3, Yaz 1985, s.388.

⁴⁷ Stein, "The Hegemon's Dilemma", s.374.

⁴⁸ *Ibid.*, s.373.

⁴⁹ Clemens, Williamson, "Where did British Foreign Capital Go? Fundamentals, Failures and the Lucas Paradox 1870-1913", s.40.

Afrika'daki bağımsız devletlere yönelmiştir⁵⁰. İngiltere'nin dış finansal yatırımlarında hükümetlere yönelik krediler ise daha çok savaş finansmanına konu olmuştur. Clemens ve Williamson'a göre İngiltere 1870 Fransa-Prusya Savaşı, 1890 Güney Afrika Boer Savaşı ve 1904 Japonya-Rusya savaşına önemli boyutta finansal yatırım yapmıştır.⁵¹

Global finansın yaşama geçmesinde "Altın Standardı" (*Gold Standard*) merkezi rol oynamıştır. Clemens ve Williamson'a göre 1870'den sonra global ekonomiyi Altın Standardı mekanizması yönetmiştir⁵². Altın standardı başta ticari işlemlerin garanti altına alınması ve bu şekilde dünya ticaret hacminin genişletilmesi için düşünülmüştür. Altın standardının istikrarlı ve başarılı bir şekilde uygulanması İngiliz sterlinini diğer devletler nezdinde "altınla" eş bir konuma yükseltmiştir. Sterlinin dünyada elde ettiği bu saygınlık, Londra merkezli bir global finansın, İngiltere'nin azalan rekabet gücüne rağmen, inşasında en önemli dayanağı oluşturmuştur.

Altın standardını koruyan ve işlemlerini sağlayan Britanya'nın iki büyük kurumu İngiliz Hazine Bakanlığı ve İngiliz Merkez Bankası'dır. Bu iki kurum aynı zamanda Britanya ekonomisinin de iki temel kurumudur. Altın standardı, İngiliz ekonomisi için giderek önem kazanan ama sağladığı fayda açıkça görünmeyen finans endüstrisinin garantisidir. Altın standardı kredi sisteminin işleyebilmesi için önemli miktarda altın rezervi gereklidir. Teoride sistem otomatik olarak işlemektedir ve Londra'nın sabit kurdan her zaman altın sağlayabilme kapasitesine dayanır. İngiltere'nin dış ticaret ve ödemeler dengesindeki değişim İngiltere'ye altın girişi ve çıkışı ile sonuçlanacaktır. Bu altın hareketliliğine bağlı olarak da İngiliz Sterlini cinsinden para arzı dünya piyasalarına sunulacak ve buna bağlı olarak faiz oranları ortaya çıkacaktır. Ancak İngiliz Merkez Bankası'nın hiçbir zaman bu sistemin otomatik işlemlerini sağlayacak kadar büyüklükte altın rezervi olmamıştır⁵³. Bu nedenle finans piyasalarının kendi işleyişine bırakılması, büyük finansal krizlerin doğması riskini taşımaktadır. Altın rezervinin ani bir şekilde ve hızla erimesi para arzının aynı hızda daralmasına yol açacaktır. Bu daralma Britanya ve dünya ekonomisinin de büyük bir daralma yaşamasına neden olabilecektir. Britanya hükümetlerinin bu durumu siyasi olarak kabul etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla söz

⁵⁰Simon, "The Pattern of New British Portfolio Foreign Investment 1865-1914", s. 23-24.

⁵¹Clemens, Williamson, "Where did British Foreign Capital Go? Fundamentals, Failures and the Lucas Paradox 1870-1913", s. 20.

⁵²Ibid., s. 6.

⁵³P.J. Cain, A.G. Hopkins, *British Imperialism: Innovation and Expansion 1688-1914*, Longman, London, 1993, s. 146; Broz, "The Domestic Politics of International Monetary Order: The Gold Standard", s. 204.

konusu tehlike İngiliz Merkez Bankası ve Hazine Bakanlığı'nun müdahaleleri ile kontrol altında tutulmuştur. Hazine Bakanlığı, kamu harcamaları ve Londra finans kuruluşlarını denetlerken, İngiliz Merkez Bankası faiz oranlarını belirleme ve Londra finans kuruluşlarının hareketlerini yönlendirme gücünü kullanarak bu durumu kontrol altında tutmuştur. Dolayısıyla söz konusu iki kurum Britanya ve dünya ekonomisi için hayati rol oynamıştır⁵⁴.

İngiliz Hazine Bakanlığı ve İngiliz Merkez Bankası'nın altın standardını başarıyla koruyabilmesi sonucunda bir yandan uluslararası ticari işlemler için ucuz bir finansal araca kavuşulmuş, öte yandan Londra'nın dünya sermayesini uzaktan yönetme imkânı doğmuştur. İngiltere'nin, Sterlin karşılığı altını sabit kurdan her zaman ödeyebilme garantisi, konvertibilite riski ve kurla ilgili masraf ve maliyetlerin önüne geçmiştir. Bu finansal kolaylık yukarıda sözünü ettiğimiz gibi Britanya Hükümetleri tarafından, 19. yy.'ın son çeyreğinde, Londra'nun mal ticaretinden bağımsız bir mantıkla dünya sermayesinin yatırım ve çekim merkezine dönüştürülmesi için kullanılmıştır.

Polanyi, Altın Standardı'nın çıkışını İngiliz ekonomik genişlemesinin zorunlu bir sonucu olarak açıklamaktadır. Dış ticaretin genişlemesi kurların istikrarıyla doğrudan ilintilidir. Dünya ölçeğinde büyüyen ticaret, istikrarlı kurlar ve artan para arzını gerektirmiştir. İngiltere dış ticaretinin sağlıklı gelişmesini garanti altına almak isterken, dünya ticareti için gerekli olan ve yeterli arzı sağlanan, istikrarlı bir para yaratma görevini de üstlenmiştir. Polanyi, finansal operasyonların zamanla mal ticaretinin genişlemesinden bağımsızlaştığı görüşündedir. Polanyi'ye göre, görece bağımsız bir statü kazanan İngiliz Merkez Bankası, İngiliz Sterlini'ni dünya için finansal bir yatırım aracısı görevi için hazır hale getirmiştir⁵⁵.

Sonuçta gelişen global ticaretin bir sonucu olarak ortaya çıkan İngiliz Merkez Bankası, İngiliz Sterlini ve Altın Standardı, zaman içinde bu fonksiyondan bağımsızlaşp Britanya hegemonyasının gerçek ve en önemli finansal sütunu konumuna yükselmiştir. Bu dönemde tüm dünyadan ucuz finansal kaynak sağlayan Britanya Hazinesi ve

⁵⁴ 1900'den sonra Britanya dışında büyük altın rezervlerinin oluşması ve bu durumun altının serbetçe sirkülasyonunu önleyecek şekilde kullanılması, Britanya'nın altın üzerindeki kontrolünü sarsmış ve Londra merkezli global finans sistemini zayıflatmıştır. Cain, Hopkins, *British Imperialism*, s. 147.

⁵⁵ Karl Polanyi, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Boston, Beacon Press, 1944, s. 193.

Londralı bankerler bu kaynağı, sömürge ve yarı sömürgelerde kârlı kredilere dönüştürmüşlerdir⁵⁶.

İngiltere'nin artan dış finansal yatırımları, İngiltere'de yapılan yatırımların azaldığı bir dönemde, ithalatın aşırı artmasını da dengeleyici bir rol oynamıştır. İngiltere bu şekilde dış yatırımlarını devam ettirirken tüm dünyadan akan finansal sermaye ile de ödemeler dengesini güçlü bir konumda tutabilmiştir⁵⁷. Dolayısıyla İngiltere'nin refahı için dünyadan Londra'ya akan finansal sermaye ile İngiltere'nin yabancı yatırımcıları kritik bir önem kazanmıştır.

Bu durumu Barings'in başkanı Lord Revelstoke, "İngiliz Ulusunun refahı finans sermayesine, finans endüstrisinin üstünlüğüne bağlıdır" şeklinde ifade etmiştir. Lord Rotschild ise daha doğrudan bir şekilde, "Londra bankerleri olmasa İngiltere var olmazdı" diye özetlemiştir⁵⁸. Gilpin'e göre de Altın Standardı'nın 19. yy.'daki şekliyle işleyişi bir yandan Sterlin'i ticaret ve kredi sisteminin temel birimi konumuna taşırken, öte yandan Britanya'nın ödemeler dengesi ile ilgili düzeltmeler yapmak için çok etkili bir araç elde etmesini sağlamıştır⁵⁹. Söz konusu etki aracı, Britanya ekonomisi üzerinde olduğu kadar, dünya ekonomisi ve başka devletlerin ekonomisinin üzerinde de İngiltere'nin belirleyici olabilme imkânını yaratmıştır.

Sonuç

Uluslararası siyasal ekonomi disiplininde finansal globalleşme olgusu daha çok emperyalizm teorisi çerçevesinde irdelenmiştir. Buna karşılık Neogramşiyenlerin geliştirdiği tezler bu konuya önemli bir katkı yapmaktadır. Neogramşiyen hegemonya teorisi güç merkezli bir teoridir. Neogramşiyen güç teorisi büyük devletlerin güç aracı olarak hegemonyayı tanımlamaktadır. Bu nedenle Neogramşiyen teori emperyalizm teorisine oldukça yakın durmaktadır. Buradaki temel fark Gramşiyen hegemonya olgusunun, güç teorisine kattığı yeni boyuttur. Neogramşiyen teorik yaklaşım, Emperyalizm teorilerinde bulunmayan,

⁵⁶ Broz, Londra merkezli finans çevrelerinin Napolyon Savaşları sonrasında Hollanda'dan İngiltere'ye geldiklerini belirtmektedir. Napolyon Savaşları sırasında Kıta Avrupası'nın istikrarsızlaşması ve Hollanda'nın büyük güç kaybına uğraması, Amsterdam'daki finansal sermaye gruplarının bu değişikliğe karar vermeleri ile sonuçlanmıştır. Bu dönemden en güçlü çıkan İngiltere ve Londra bu sermaye gruplarını çekmiştir. Broz'a göre söz konusu finans sermayesi gruplarından en önemlisi Nathan Rothschild'dir ve Londra'ya 1798'de yerleşmiştir. Broz, "The Domestic Politics of International Monetary Order: The Gold Standard", s. 207.

⁵⁷ Fishlow, "Lessons from the Past: Capital Markets during the 19th Century and the Interwar Period", s. 395.

⁵⁸ Cain, Hopkins, *British Imperialism*, s. 150.

⁵⁹ Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, s. 124-125.

sürdürülebilir dünya hâkimiyeti olgusunu, Gramşiyen hegemonya kavramını öne çıkararak açıklamaya çalışmıştır.

Neogramşiyenlerin gözlemleri, dünya egemenliği peşinde koşan büyük devletlerin kaba güce dayanan bir hâkimiyet arayışından çok daha farklı ve sağlam bir hegemonik zemin yarattıkları yönündedir. Gramsci'nin hegemonya kavramından yola çıkan Neogramşiyen düşünürler, bunu dünya düzeni olgusu ile ilişkilendirerek yeni bir güç teorisi şeklinde geliştirmişlerdir. Bu çerçevede dünya ekonomisi, pazar hâkimiyeti ve sermaye birikimi, uluslararası ilişkilerdeki söz konusu güç teorisinin temel taşları konumunda tanımlanmıştır. Bu çerçevede global finans, Neogramşiyenler tarafından büyük devletlerin güç sahibi olmaları için ortaya çıkan yeni bir sermaye birikim aracı olarak açıklanmaktadır.

Finans sektörü esas itibarıyla, imalat sektörünün ve buna bağlı gelişen uluslararası ticaretin paralelinde oluşmuş ve gelişmiştir. Ancak Neogramşiyenler, söz konusu finans hizmetlerinin zaman içinde üretim ve ticarettten koparak başlı başına bir sermaye birikimi dolayısıyla uluslararası güç aracına dönüşme sürecini öne çıkarmışlardır. Finansal globalleşme olarak da adlandıracağımız bu süreç, özellikle 19. yy.'ın son çeyreğinde, Büyük Britanya ekonomisi ve Londra finans kuruluşları merkezinde hızla gelişmiştir. Altın standardı, İngiliz Sterlini ve denizaşırı yatırımlar bu yeni endüstrinin gelişiminin kilit unsurları olmuştur.

Bu bağlamda global finans endüstrisi, artık uluslararası politika için çok önemli bir güç aracıdır. 19. yy.'ın son çeyreğinde Büyük Britanya'nın imalat sektörü ve buna bağlı gelişen denizaşırı ticarete ABD ve Almanya'ya karşı zorlanmaya başladığı dikkate alındığında, Londra finans kuruluşları ve global finansın İngiliz ekonomisi ve dünya hâkimiyet mücadelesi için taşıdığı önem ortaya daha net çıkmaktadır. Ayrıca söz konusu finansal güç aracı, askeri güce oranla daha az direnç yaratan, dolayısıyla daha sürdürülebilir bir araçtır.

Summary

The concept of hegemony can make a considerable contribution to the understanding of International Relations as a scientific discipline. However, the multiple aspects of the hegemony concept, defined by different theoretical perspectives, serve to confuse and obfuscate the understanding of this concept. For this reason a scientific effort to define hegemony centered theories under different theoretical perspectives will constitute important contribution. This contribution aims to increase understanding of the international phenomenon according to hegemonic perspective. The study summarizes hegemony theories under the two main headings of order-centered hegemony theories and power-centered hegemony theories. Within the framework of power-centered hegemony theories a separate category has been given to the Neo-Gramscian theory of hegemony. This study, after classifying hegemony theories into two separate groups of order-centered and power-centered, will attempt to explain the evolution of financial sector globalization within the framework of the Neo-Gramscian theory of hegemony and its relation to the struggle for world dominance.

The Neo-Gramscian Hegemony approach, which originated from the definitions and analyses of Gramsci, is a systemic theory focusing upon the dynamics of the international system. Despite closely pertaining to the Gramscian analyses on hegemony, the Neo-Gramscian Hegemony theory has been introduced and developed by other scholars as a new approach to international relations. Neo-Gramscian observations state that great states that are seeking world dominance seek to establish a more firm and sound hegemonic foundation for power than brute force alone. Neo-Gramscian theorists, who use Gramsci's concept of hegemony as a starting point, have developed this as a new power theory associated with the world order phenomenon. The world economy, market dominance and capital accumulation, within this framework, have been identified as the corner stones of the aforementioned power theory in international relations. Within this framework, Neo-Gramscians have announced global finance as the new capital accumulation tool for the great states to acquire power.

The transition in the world economy as well as in the world order dominated by Great Britain, the so-called Pax Brittanica, is the locus of historical observation of this paper. From one side this transition is directly related to the politics of trade and colonies. From the other side, there is also a financial situation that came into being. Given the aim of this study, the commercial transition will be excluded from examination. Nevertheless, finance and its transformation will be

observed. A basic difficulty is the measurement of financial globalization transactions in relation to the time period under analysis. The study tries to pass over this difficulty by showing the financial and political/economical results and characteristics of the "Gold Standard" mechanism. While taking this decision, the characteristics of Gold Standard at the time played a very important role by empirically verifying the basic principles of the Neo-Gramscian theoretical approach.

The concept of financial globalization has been extensively debated in the international political economy literature since the 1980's. In fact financial globalization appeared in relation to the economy of Great Britain in the last quarter of the 19th century. In its essence, the finance industry has been formed and developed in parallel with the manufacturing industry and international trade. However, financial operations started to lose their connection with the manufacturing industry and international trade operations in the last quarter of the 19th century. In that context it is possible to argue that global finance is one result of a radical transformation that developed in the world economy of the 19th century. Developing trade and financial transactions on a world scale and increasingly stiff competition among major economic powers triggered the globalization of international finance. If we consider that during the last quarter of the 19th century Great Britain's manufacturing industry and overseas trade that developed along with it started to face tough competition from the USA and Germany, the importance of London's financial firms and global finance for the British economy and the struggle for world dominance becomes clearer. Additionally, the aforementioned tool of financial power creates less resistance than military power and can therefore become a tool that has more sustenance.

The globalization of finance and the growing power of the London based financial industry is directly related to the search for a new type of power in international relations. Britain, as the hegemonic power, and *Pax Britannica* as the world order, transformed itself through this new instrument of power. In other words, under the more competitive economic conditions of the world market, London centered financial globalization appeared in the last quarter of the 19th century to adapt to changing economic conditions. This phenomenon bears in itself major similarities with the neo-liberal dynamics of 1980's world economic situation. Neo-Gramscian theoretical perspective provides us with a very effective tool to grasp these power related hegemonic facts. In this context the global finance industry turned into a very important power tool for international politics.

Neo-Gramscians, have brought to the forefront the conversion process of this capital accumulation as it breaks apart from the aforementioned financial services of production and trade and becomes an international power mechanism. This process, which we call financial globalization, developed rapidly in Great Britain's economy and London's center of financial establishments, especially during the last quarter of the 19th century.

The gold standard, the British pound sterling, and overseas investments became the new key elements for the development of this new industry. The Sterling-based gold standard has conducted the functioning of global financial operations. The British Treasury and Central Bank played a key role for the proper conduct of the system. In fact this is not an automatic mechanism. Thus the British Central Bank never had a sufficient level of reserves. For this reason the Treasury and the Central Bank permanently intervened to regulate the system. The credibility of the gold standard provided sterling with an equivalency to gold. The nations of the world, by admitting and pursuing the fundamental logic of the gold standard, accumulated sterling as a reserve. This phenomenon increased investment opportunities, import capabilities and in general the political power of Britain.

Kaynakça

- Baker, Andrew, "Nébulouse and the internationalization of the state in the UK? The Case of HM Treasury and the Bank of England", *Review of International Political Economy*, Cilt 6, No 1, Bahar 1999.
- Broz, Lawrence, "The Domestic Politics of International Monetary Order: The Gold Standard", Jeffrey A. Frieden, David A. Lake (der.), *International Political Economy: Perspectives on Global Power and Wealth*, Routledge, New York, 2000.
- Cain, P.J., A.G. Hopkins, *British Imperialism: Innovation and Expansion 1688-1914*, Longman, Londra, 1993.
- Cerny, G., Philip, "Politicising International Finance", *Millenium: Journal of International Studies*, Cilt 27, No 2, 1998.
- Cairncross, Alexander R., "Investment in Canada 1900-13", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co ltd, Suffolk, 1968.
- Clemens, Michael A., Jeffrey G. Williamson, "Where did British Foreign Capital Go? Fundamentals, failures and the Lucas paradox 1870-1913", *NBER Working Paper Series-Working paper 8028*, <http://www.nber.org/papers/w8028>, 3.12.2005
- Cox, Michael E., "The Empire's Back in Town: Or America's Imperial Temptation-Again", *Millenium: Journal of International Studies*, Cilt 32, No 1, 2003.
- Cox, Michael E., "Empire by Denial? Debating US Power", *Security Dialogue*, Cilt 35, No 2, Haziran 2004.
- Cox, Robert, "Gramsci, Hegemony and International Relations: an Essay in Method", *Millenium: Journal of International Studies*, Cilt 12, No 2, 1983.
- Cox, Robert, *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*, Columbia Univ. Press, New York, 1987.
- Edelstein, Michael, *Overseas Investment in the Age of High Imperialism: The United Kingdom 1850-1914*, Methuen and Co.ltd., Londra, 1982.
- Egan, Daniel, "The Limits of Internationalization: A Neo-Gramscian Analysis of the Multilateral Agreement on Investment", *Critical Sociology*, Cilt 27, No 3, 2001.
- Feis, Herbert, *Europe the World's Banker 1870-1914*, Yale University Press, New Haven, 1930.
- Fishlow, Albert, "Lessons from the Past: Capital Markets during the 19th Century and the Interwar Period", *International Organization*, Cilt 39, No 3, Yaz 1985.
- Germain, Randall, "The Worlds of Finance: A Braudelian Perspective on IPE", *European Journal of International Relations*, Cilt 2, No 2, 1996.

Gill, Stephen, "Knowledge, Politics, and Neo-Liberal Political Economy", Richard Stubbs, Geoffrey R.D., Underhill (der.), *Political Economy and the Changing Global Order*, St Martin's Press, New York, 1994.

Gill, Stephen, "Globalisation, Market Civilisation, and Disciplinary Neoliberalism", *Millenium: Journal of International Studies*, Cilt 24, No 3, 1995.

Gilpin, Robert, *The International Political Economy of International Relations*, Princeton Univ. Press, New Jersey, 1987.

Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York, 1981.

Gourevitch, Peter A., "International Trade, Domestic Coalitions, and Liberty: Comparative Responses to the Crisis of 1873-1896", Jeffrey A. Frieden, David A. Lake (der.), *International Political Economy: Perspectives on Global Power and Wealth*, Routledge, New York, 2000.

Gramsci, Antonio, *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler*, Çev. Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul, 1986.

Haggard, Stephan, Berth A. Simmons, "Theories of International Regimes", *International Organization*, Cilt 41, No 3, Yaz 1987.

Hall, A.R., "Capital Imports and the Composition of Investment in a Borrowing Country", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co Ltd, Suffolk, 1968.

Heaton, Herbert, *Avrupa İktisat Tarihi*, Çev. M.Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005.

Hobsbawm, *Sanayi ve İmparatorluk*, Çev. Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.

Ikenberry, G. John, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*, Princeton University Press, Princeton, 2001.

Ingham, Geoffrey, "States and Markets in the Production of World Money: Sterling and the Dolar", Stuart Corbridge, Ron Martin, Nigel Thrift (der.), *Money, Power and Space*, Blackwell, Cambridge, 1994.

Keohane, Robert O., Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, New York, Harper Collins, 1989.

Keohane, Robert O., "The United States and the Postwar Order: Empire or Hegemony?", *Journal of Peace Research*, Cilt 28, No 4, 1991.

Kindleberger, Charles, *The World in Depression 1929-39*, University of California Press, Berkeley, 1973.

- Kratochwill, Friedrich, John Gerard Ruggie, "International Organization: a State of the Art on an Art of the State", *International Organization*, Cilt 40, No 4, Sonbahar 1986.
- Krasner, Stephan, "Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables", *International Organization*, Cilt 36, No 2, Bahar 1982.
- Lake, David A., "British and American Hegemony Compared: Lessons for the Current Era of Decline", Michael Fry, (der.), *History, the White House and the Kremlin: Statesmen as Historians*, Pinter Pub., London, 1991.
- Michie, Ranald C., *The City of London: Continuity and Change 1850-1990*, MacMillan Press, London, 1992.
- Murphy, Craig N., "Understanding IR: Understanding Gramsci", *Review of International Studies*, Cilt 24, 1998.
- Neal, Larry, *The Rise of Financial Capitalism: International Capital Market in the Age of Reason*, Cambridge University Press, New York, 1990.
- Polanyi, Karl, *The Great Transformation: The political and Economic Origins of our Time*, Boston, Beacon Press, 1944.
- Simon, Matthew, "The Pattern of New British Portfolio Foreign Investment 1865-1914", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co ltd, Suffolk, 1968.
- Stein, Arthur A., "The Hegemon's Dilemma: Great Britain, the Unites States, and the International Economic Order", *International Organization*, Cilt 38, No 2, Bahar, 1984.
- Strange, Susan, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", *International Organization*, Cilt 41, No 4, Sonbahar 1987.
- Thomas, Brinley, "Migration and International Investment", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co ltd, Suffolk, 1968.
- Thomson, David, *Europe since Napoleon*, Penguin Books, London, 1990.
- Williamson, Jeffrey G., "The Long Swing: Comparisons and Interactions between british and American balance of payments 1820-1913", A.R. Hall (der.), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, Methuen and Co ltd, Suffolk, 1968.